

Христина ЛОЗИНСЬКА

ОСНОВНІ СТИЛЬОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КОСТЮМА «СТИЛЯГ»

У статті досліджуються передумови виникнення субкультури стіляг кінця 40—60 рр. на теренах Радянського Союзу. Основна увага приділяється вивченню проблеми співвідношення західних та вітчизняних молодіжних субкультур, типологізації, впливу на костюм і моду. Розглядаються та критично осмислюються праці авторів, які досліджували тему молодіжної моди.

Ключові слова: стіляги, мода, субкультури, молодь.

© Х. ЛОЗИНСЬКА, 2012

Стіляги — радянська молодіжна субкультура другої пол. 1940 — поч. 1960-х рр., що за еталон мала західний (переважно американський) стиль життя. Стіляги вирізнялися аполітичністю, цинізмом в судженнях, негативним чи байдужим відношенням до певних норм радянської моралі. Їх виділяв з натовпу яскравий, часто дивакуватий, нестандартний одяг, своєрідна манера розмови (особливий сленг). Стіляги цікавилися західною музикою і танцями. Субкультура стіляг була певним стихійним протестом проти нав'язаних стереотипів поведінки, а також проти однорідності в одязі, музиці і стилі життя того часу.

Однією з головних причин появи руху «стіляг» стала активізація міжнародних контактів СРСР як в роки війни, так і після неї. Збільшення числа дипломатичних працівників автоматично збільшило і кількість членів їх сімей, що живуть в іншій, «нерадянській» реальності, що асоціюється з успіхом і процвітанням. Вони передавали ці настрої молодому поколінню, сприяли їх розповсюдженню серед широких шарів міської молоді.

Якщо для дітей радянської еліти пристрась до західної культури була елементом показового протесту і ознакою «особливості», то для більшості молодих людей того часу нова субкультура стала психологічним захистом від убогості і розрухи післявоєнних років. Невідповідність убогої реальності з барвистістю світу кіно, відображеного в «трофейних фільмах», викликало у молодих людей стан дискомфорту. Крім того, переможці, що повернулися з Європи, привезли з собою величезну кількість трофейного одягу, взуття, прикрас і модних журналів. Те, що вийшло з моди на Заході, стало основою для створення гардеробу стіляг «з народу». Крім повоєнних речей стали популярними зарубіжні платівки з джазовими композиціями і невідомі досі танці. Так, танець бугі-вугі був вперше побачений радянськими людьми під час зустрічі на Ельбі з американськими солдатами [1, с. 151].

Письменник Едуард Лімонов в своїй книзі «У нас була велика епоха» так описує повоєнну ситуацію: «На зборищах одягу пішли по руках плаття, костюми, пальто для будь-якого віку і статі — «трофейний одяг», привезений солдатами в мішках з переможеної Німеччини. Це були румунські, італійські військові пальто». Фільмами, що стали культовими для стіляг, були: «Серенада сонячної долини», «Тарзан», «Дівчина моєї мрії»,

«Доля солдата в Америці», кінострічки з участю Діни Дурбін.

Встановити, коли виник цей термін, неможливо, проте, побутує думка, що він прийшов з мови джазистів, музикантів. «Стиляги» у виконавців джазу означало грати в чужому стилі, когось копіювати. «Стиляга» — це не самоназва; самі себе ці молоді люди або ніяк не називали, або іменувалися «штатниками» (тобто палкі прихильники Сполучених Штатів) [2, с. 166].

10 березня 1949 р. у журналі «Крокодил» (№ 7) з'явився фейлетон Д.Г. Беляєва «Стиляга» під рубрикою «Типи, що йдуть в минуле». У фейлетоні описувався шкільний вечір, де з'являється безглуздо вбранна «на іноземний зразок» пихата, неосвічена молода людина, яка гордиться своїм строкатим нарядом і навиками іноземних танців. І всі ці навиви, за словами фейлетоніста, викликають сміх і огидливу жалість у решти студентів. Таким чином, термін стильяга не тільки потіснив самоназву «штатник», але і повністю замінив його.

Одяг і сам спосіб життя стильяг не був сліпо скопійований з американського зразка. У перші роки зовнішність стильяги була, швидше, карикатурною: широкі яскраві штани, мішкуватий піджак, капелюх з широкими полями, немислимим забарвлень шкарпетки, горезвісна краватка «пожежа в джунглях».

Опис стильяги зі згаданого фейлетону Д.Р. Беляєва: «У дверях залу з'явився хлопець. Він мав дивовижно безглуздий вигляд: спина куртки яскраво-оранжева, а рукави і поли одягу зелені; таких широченних штанів канарково-горохового кольору я не бачив навіть в роки знаменитого кльошу; черевики на ньому були хитромудрою комбінацією з чорного лаку і червоної замші. Хлопець оперся на косяк дверей і на рідкість розв'язним рухом закинув праву ногу на ліву. З'явилися шкарпетки, які сліпили очі, до того вони були яскраві» [2, с. 32].

У цьому описі цікава не тільки мода, але і пластика стильяги: «на рідкість розв'язні рухи» були ретельно продумані і не випадкові. Стиляги тілесно оформлювали себе як люди навмисно манірні. Їх нові жести: закинена голова, зарозумілий погляд згори до низу на оточуючих, особлива розв'язна хода — свідчили про приналежність до богеми. Схожі прийоми застосовували і денді XIX століття, розтягу-

ючи слова і тренуючись поволі ходити. І, зрозуміло, пластика частково диктувалася костюмом: «Небувалий одяг примушував інакше рухатися, інакше танцювати. Швидше за все в музиці, нових ритмах і крилася потреба інакше одягнутися, якимось позначити себе» [3, с. 5].

У масовій свідомості образ стильяги міцно закріпився в шаржованому варіанті — він був навіть описаним в класичному романі «Пушкінський будинок» Андрія Бітова: «Це був той самий горезвісний «стиляга» початку п'ятдесятих. У тих же штанах, в спадаючому з плечей по коліна зеленому піджаку, в тій же краватці, зав'язаній мікроскопічним вузлом, в тому ж перстні, з тим же коком, з тією ж ходою, в такому карикатурному вигляді».

Довгий час стильяги були героями «крокодилячої» сатири, а оскільки в ту пору журнальні карикатури малювали насправді талановиті графіки — Б. Єфімов, Кукринікси, то подібні уявлення про стильяг виявилися дивно живучими, багато в чому затьмаривши свідчення очевидців і безпосередніх учасників.

Самі стильяги згадують, що далеко не всі з них ходили в карикатурному вигляді: «Бували простенькі, але дуже красиві костюми, всі були вовняні. В ті часи хорошим матеріалом вважалася чиста вовна, 100%, хорошого кольору. Костюми були із смаком, не було «диких» квітів, як писали комсомольці. Були плащі, шуба, англійське пальто, а комсомольці писали — папуги — говорить Валентин Тіхоненко. «Я завжди любив строгу моду, і краваток з півнями у мене ніколи не було», — признається Борис Алексєєв» [2, с. 155].

Просунуті модники купували західні тканини в комісійних магазинах і замовляли собі хороші костюми у талановитих кравців. Іноземні речі були привозними, або ж їх купували у іноземців — до Ленінграда часто приїжджали фіни, які в туристичному автобусі або в готелі могли дешево продати цілі валізи одягу.

Фірмові речі пізнавалися знавцями відразу: Сьогодні вважалися тупоносі американські солдатські черевики. Досвідчений погляд відразу відрізняв знакові деталі: обов'язковий гудзичок ззаду, вішалка для сорочки.

Багато що з цих речей робилися ціною неймовірних зусиль: штани шилися з палаткового брезенту, підошви з мікропори замовлялися у вірмен в май-

стернях по ремонту взуття, а дещо поступало з братських соціалістичних країн: драконівські краватки — з Китаю, гавайські сорочки — з Куби.

У середовищі стіяг були популярні своєрідні предмети розкоші — трофейні портсигари, американські гральні карти з напіводягненими дівчатами (стиль Pin-up), рідкісні у той час авторучки. У 60-х рр. стіяги частково перейняли рок-н-рольний (рокабільний) образ.

Згодом зовнішній вигляд стіяги зазнав значних змін: з'явилися знамениті штани-дудочки, збитий «кок» на голові, елегантний піджак з широкими плечима, вузька краватка — «оселедчик», що зав'язується на мікроскопічний вузол, парасолька — 9*тростина. Актуальними стіяг вважалися светри «з оленями», як в героїв фільмів «Серенада Сонячної долини» і «Дівчина моєї мрії». Взуттям стіяг були напівчеревики на товстій білій каучуковій підшві (так звана «манна каша»). Влітку користувалися популярністю яскраві сорочки в «гавайському стилі».

Дівчата-стіяги не виробили свого впізнаного стилю, задовольняючись окремими оригінальними акцентами в одязі. Копіюючи фасони з соціалістичних або прибалтійських модних журналів, вони носили спідниці з розрізами, жіночі штани, шовкові кольорові блузи, туфлі з подовженими носами. Особливим шиком вважалися вузькі спідниці, що обтягували стегна. В принципі, будь-яка західна деталь туалету автоматично перетворювала дівчину на «стіягу». Для дівчини, щоб стати стіягою, було достатньо яскраво фарбуватися і носити зачіску «віночок миру» (навколо голови завивали волосся і укладали у формі вінця. Навіть спроби дотримувати діету ради хорошої фігури або захоплення косметикою вже здавалися чимось підозрілими, що порушували соціалістичні принципи «скромності», «простоти» і «відчуття міри».

Найнезначніші зусилля виглядати «не як всі» викликали жорстку ідеологічну реакцію офіційних ревнителів «доброго смаку». Жінки-стіяги піддавалися тим же переслідуванням, що і чоловіки, аж до примусової стрижки волосся. «Одного дня ми йшли з моєю дружиною Ніною по Невському проспекту, і вона відрізнялася від усіх пішоходів тим, що у неї була спідниця з розрізами, зробленими мамою відповідно до вимог журналу «Польща», і носила зачіску «віночок світу», модну тоді. А на мені був кар-

татий чеський піджачок, куплений в комісійному магазині. Цього було достатньо, щоб нас схопили і спробували її поголити...» — розповідь лондонського бізнесмена, у минулому ленінградського стіяги Олександра Шлепянова.

Щодо музичних пріоритетів стіяг, то в кінці 1940-х — на початку 1950-х рр. в їх середовищі актуальною вважалася музика свінгового оркестру Гленна Міллера, особливо хіти, що прозвучали в кінофільмі «Серенада Сонячної долини». Пісня з цього кінофільму під назвою «Поїзд на Чаттанугу» стала своєрідним гімном стіяг: з психологічної точки зору образ поїзда, що виїжджає до невідомого Чаттанугу, став для них основним ескапічним символом, що давав змогу хоч би подумки «виїхати» до обожнюваної ними Америки. Також були популярними композиції Бені Гудмена і Дюка Елінгтона, німецькі фокстроти і танго (зокрема у виконанні Маріки Рекк і Лале Андерсон).

В цілому ж, стіяги тяжіли до джазової музики: багато хто з них був знайомий з джазменами або самі грали на різних музичних інструментах. Серед танців в кінці 1940-х був актуальний бугі-вугі [5, с. 78]. Причому, радянські стіяги не обмежувалися досить мізерними пізнаннями в цій області і винаходили власні варіації на тему модного танцю. З виникненням на Заході моди на рок-н-рол, стіяги сприйняли і цей танець. Популярними стали композиції Біла Хейлі, Елвіса Преслі, Чака Беррі, Літла Річарда, Бадді Холлі.

Стіяги з їх підвищеним інтересом до західноєвропейської і американської поп-культури, стали однією з головних мішеней партійно-комсомольських функціонерів. Фейлетони, карикатури і гнівні статті в пресі мали на меті не тільки висміяти і виявити низовинну суть стіяг, але і показати їх як потенційних ворогів радянської влади: «Сьогодні він грає джаз, а завтра Батьківщину продасть», або «Стіяга — потенційний ворог».

Стіяг безкінечно засуджували на комсомольських, студентських зборах, відчисляли з ВУЗів, виключали з рядів ВЛКСМ, що в СРСР було рівноцінним позбавлення людини права на достойне існування в суспільстві. Стіяг ловили, стригли під півбокс, а вузькі штани розпорювали і вшивали червоні сатинові клини. Подібне відношення викликало у відповідь реакцію — стіяги замикалися усе-

редині своїх компаній і від простого захоплення західною поп-культурою переходили до неприйняття радянської дійсності [4, с. 160].

У радянській пресі стильяг зображали в першу чергу як дітей багатих батьків, які від неробства не знають що робити і захоплюються тільки музикою, модними ганчірками і ресторанами. Проте серед стильяг були немало дітей з робочих сімей — знаменитий Валентин Тіхоненко, — один з перших ленинградських стильяг, був сином репресованого робочого.

Траплялися, проте, моменти, коли переслідування слабшали. До прикладу, коротким торжеством стильяг став фестиваль молоді і студентів 1957 р., виставка Пікассо 1956 р., приїзд Крістіана Діора до Москви в 1959 р. На певний час «західні» настрої стильяг потрапили «під натиск», але незабаром, після завершення хрущовської відлиги, все повернулося. Так, на початку 1960-х пресинг відносно стильяг дійсно припинився з кількох причин: по-перше, у зв'язку з тим, що ця субкультура зійшла нанівець через дорослішання своїх представників і «легалізацію» багато раніше заборонених західних атрибутів на зразок джазу, а по-друге, через появу нових, набагато масовіших молодіжних течій: «бітломанії» і хіппі. Не дивлячись на згасання «стиляг» як субкультури, їх світогляд значно вплинув на світогляд подальших молодіжних неформальних об'єднань.

У 60-ті рр. модники вже іменували себе «штатниками» і одягалися зовсім інакше, ніж в 50-ті рр.: «Ми себе так називали — «штатники». Тому що одягалися по американській моді: сірі широкі піджаки, ґрунтовні туфлі, як кораблі непотоплювані, плащі з верхнім гудзичком... У нас було багато ознак, за якими ми і визнавали один одного. Дрібниці — як гудзик пришитий, як закладений шов, пряжечка яка...», — говорить Бемс, легендарний стильяга, який став героєм п'єси В. Славкіна «Доросла дочка молодої людини». Так, костюм радянських стильяг відчутно змінювався з роками, були різні локальні варіанти. Хоча в цілому одяговий ансамбль радянських стильяг відрізнявся відомою еkleктикою (що не дивно в наших суворих умовах), його цілком можна порівняти з іншими варіантами альтернативної моди, популярної в той же час на Заході [5, с. 211].

Очевидна паралель — костюм англійських «тедді»: на початку 50-х рр. в Англії з'явилися «teddy

boys». Хлопці з робочих околиць південного Лондона стали носити обтягуючі штани, краватки-метелики і довгі піджаки, замшеві туфлі на товстій підшві. Волосся укладалося в кок, обов'язковими були бакенбарди.

Аналогічні молодіжні рухи розвивалися в 50-ті рр. і на інших континентах: у Австралії в центрі уваги були *Vodgies* — попередники сучасних байкерів. Вони носили штани-дудочки і чорні шкіряні куртки, а їх подруги *Widgies* освітлювали волосся, робили високі начісування і красувалися в обтягуючих спідницях.

Не відставали і японські просунуті модники *Tauozoku*: зовсім як наші стильяги, вони захоплювалися штанами-дудочками, гавайськими сорочками і чорними окулярами. Проголошуючи «культ сонця», *Tauozoku* виражали в своєму костюмі програмне неробство. Ймовірно, квітчаста несерйозність гавайських сорочок і краваток з мавпами спрацьовувала як провокація за схожими мотивами і в радянському контексті.

Загальне, що ріднить різні національні варіанти альтернативної молодіжної моди 50-х рр. — поєднання високого і низького стилю, іронія і нонконформізм: якщо вже смокінг, то рожевий і з сомбре-ро, якщо швейцарське пальто, то блакитне і з капелюхом «стетсон», якщо едвардіанський піджак — то з ковбойською краваткою.

Хоча в офіційній пресі нагніталася настільки гидливо-презирливе відношення до стильяг, що їх називали «цвіллю» на тілі радянського суспільства, — це тільки сприяло подальшій популяризації течії. Саме перші стильяги створили, мабуть, найбільш виразний модний образ. Таким чином, образ стильяги еволюціонував від епатажу до елегантності. Деякі стильяги мали прекрасний смак і вміли поєднувати речі не тільки грамотно, але і новаторськи.

1. Керви А. Молодежные субкультуры США и Великобритании с конца 40-х по наши дни / А. Керви. — Лондон, 1997. — 340 с.
2. Литвинов Г. Стиляги. Как это было. Документальный роман / Г. Литвинов. — М.: Амфора, 2009. — С. 304.
3. Паламар Арсен. Розгублене покоління / Арсен Паламар // Свобода. — 2008. — 17 березня. — С. 3—8.
4. Победа Н.А. Молодежная субкультура / Н.А. Победа // Одесский гос. Ун-т им. И.И. Мечникова; Инсти-

тут соціальних наук. Кафедра соціології. — Одеса : АстроПринт, 1999. — 282 с.

5. Соколов К.Б. Субкультуры, этносы и искусство: концепция социокультурной стратификации / К.Б. Соколов // Вест. Российского гуманитарного научного фонда. — 1997. — № 1. — С. 134 —143.

Chrystyna Lozynska

ON MAIN STYLISTIC PRINCIPLES
IN DEVELOPMENT OF STYLIAHAS
(FASHIONED YOUNGLINGS) COSTUME

In the article have been studied some preconditions for arising of Styliahas youth movement from the late 1940s until the early 1960s in the Soviet Union. Particular attention has been paid to the problem of correlations between Western and Soviet youth subcultures, typologies, and influences of those upon costume features and fashions. Works by previous researchers

in the problem field of youth fashioning have been considered and critically evaluated.

Keywords: styliahas, fashion, subculture, youth.

Христина Лозинская

ОСНОВНЫЕ СТИЛИСТИЧЕСКИЕ
ПРИНЦИПЫ РАЗВИТИЯ
КОСТЮМА «СТИЛЯГ»

В статье исследуются предпосылки возникновения субкультуры стилиаг конца 40—60 гг. в Советском Союзе. Основное внимание уделяется изучению проблемы соотношения западных и отечественных молодежных субкультур, типологизации, влиянию на костюм и моду. Рассматриваются и критически осмысливаются труды авторов, которые исследовали тему молодежной моды.

Ключевые слова: стилиаги, мода, субкультура, молодёжь.